

8. ЧИСЛИТЕЛНИ

Числителните се делят на **бройни** (основни, главни), **редни** и **събирателни**. От тях само редните винаги се съгласуват по род, число и падеж със съществителните. Повечето бройни и събирателни числителни се държат като наречия за количество, т.е. съществителното стои след тях в генитив множествено число. Това е причина числителните да не се класифицират като прилагателни, както в повечето неславянски езици, а представляват отделна част на речта.

8.1. ЧИСЛИТЕЛНИ БРОЙНИ

Склонение на числителното *jedan*

Изменяеми са само числителните от *jedan* (един) до *četiri* (четири). От тях *jedan* и *dva* (две) имат отделни форми за трите рода, а *tri* (три) и *četiri* се скланят само по падеж.

Jedan (един) (*jedna* (една), *jedno* (едно)), с непостоянно *a*, което се появява само в номинатив (акузатив) единствено число, се скланя като прилагателно от типа на *nov* (виж таблица 9). Множествено число се употребява в два случая:

- Със съществителни, които имат само множествено число (*pluralia tantum*), напр. *jedne makaze* (една ножица), *jedne pantalone* (един панталон), *jedne saonice* (ж.р.) (една шейна), *jedna vrata*, *jedna kola* (ср.р.) (една врата, една кола).

- В корелация с *drugi* (друг), при съществителни, които означават множество същества или предмети, напр.:
Taman uništimo jedne bube a pojave se druge.
(Тъкмо унищожим едни насекоми, появяват се други)

или без съществително:

Jednima ovaj predlog odgovara, drugima ne.
(За едни това предложение е подходящо, за други – не)

Склонение на числителното *dva*

8.1.1. *Dva* има тази форма на номинатив и акузатив за мъжки и среден род, напр. *dva vojnika* (двама войници), *dva dugmeta* (два бутона, две копчета). Генитив е *dvaju*, а датив, локатив и инструментал *dvama*. В женски род е *dve* (напр. *dve sestre* (две сестри)), с генитив *dveju*, датив, локатив и инструментал *dvema*.

Като *dva* се скланя и *oba* (*oba vojnika* (и двамата войници), *obe sestre* (и двете сестри)), следователно със склонение в м.р. и ср.р. *obaju*, *obama*, в ж. р. *obeju*, *obema*. Често се употребяват в съчетание с *dva*: *obadva vojnika* (и двамата войници), *obadve sestre* (и двете сестри).

Tri и *četiri*

Tri (три) и *četiri* (четири) имат едни и същи форми и в трите рода; генитив е *triju*, *četiriju*, а датив, локатив и инструментал *trima*, *četirima*.

Pet и по-големите числа

8.1.2. Числителните от *pet* (пет) нагоре са неизменяеми. Изключения са *stotina* (сто, стотица) (освен неизменяемото *sto* (сто): виж и следващия абзац), *hiljada* (хиляда), *milijarda* (милиард), които се скланят като съществителни в женски род (но виж 8.1.6 по-долу), както и *milion* (милион), *bilion* (биlion), *trilion* (триlion), които се скланят като съществителни от мъжки род.

Наименования на стотиците

За числата от 200 до 900 съществуват два вида наименования, от една или от две думи:

200	dvesta	dve stotine
300	trista	tri stotine
400	četiristo	četiri stotine
500	petsto	pet stotina
600	šeststo	šest stotina
700	sedamsto	sedam stotina
800	osamsto	osam stotina
900	devetsto	devet stotina

Трябва да се обърне внимание на завършека на първата колона, който гласи *-a* за *dvesta* (двеста) и *trista* (триста) и *-o* за останалите числа. Във втората колона формата от двойствено число *stotine* се появява след *dva*, *tri*, *četiri*, а генитив множествено число *stotina* след по-големите числа. За писането на *šeststo* виж 3.5.3.1.

Разделно писане на думи

8.1.3. В сложните числа се пишат разделно наименованията на единиците, десетиците, стотиците, хилядите и т.н.: *dvadeset tri* (23), *osamdeset sedam* (87), *sto pedeset šest* (156), *tri hiljade četiristo šezdeset devet* (3.469) и т.н.

8.1.4. Съгласуване на числително със съществително и други думи. - При сложни числителни, чиято последна цифра е 1, и съществителното ще бъде в единствено число, също както след *jedan* (*jedna*, *jedno*): *dvadeset jedan dan* (двайсет и един дена), *pedeset jedna knjiga* (петдесет и една книги).

При числителните *dva, tri, četiri* съществителното е с форма от двойствено число (виж 5.2.3), а при онези от *pet* нагоре, в генитив множествено число:

dva (tri, četiri) druga, metra, pileta (двама, трима, четирима приятели; два, три, четири метра; две, три, четири пилета)

pet (šest и т.н.) drugova, metara, pilića (петима, шестима приятели; пет, шест метра; пет, шест пилета)

dve (tri, četiri) žene, sestre (две, три, четири жени, сестри)

pet (šest и т.н.) ženā, sestārā (пет, шест жени, сестри)

Числително и прилагателно

Прилагателните и местоименията-прилагателни имат форма от двойствено число на *-a* в мъжки и среден род, а на *-e* в женски род:

ova moja dva (tri, četiri) dobra druga (моите двама, трима, четирима добри приятели)

ove moje dve (tri, četiri) dobre drugarice (моите две, три, четири добри приятелки)

При числителни от *pet* нагоре и те са в генитив множествено число, на *-ih*:

ovih mojih pet (šest и т.н.) dobrih drugova (drugarica) (моите петима, шестима добри приятели; моите пет, шест добри приятелки)

Всичко, което е казано за числителните *dva, tri, četiri*, важи и за сложните числителни, чиято последна цифра е 2, 3 или 4: *trideset dva (trideset tri, trideset četiri) metra* (32, 33, 34 метра), но 35 (36 и т.н.) *metara* (35, 36

метра), *šezdeset dve* (*šezdeset tri*, *šezdeset četiri*) *devojke* (62, 63, 64 момичета), но 65 (66 и т.н.) *devojaka* (65, 66 момичета).

Особено трябва да се внимава, когато с числително се съгласува съществителното *čovек* (човек), за което видяхме, че има неправилно множествено число *ljudi* (хора): 30 *dobrih ljudi* (30 добри хора), 31 *dobar čovek* (31 добри хора), 32 (33, 34) *dobra čoveka* (32, 33, 34 добри хора), 35, 36 *dobrih ljudi* (35, 36 добри хора) и т.н.

Числително и лично местоимение

8.1.5. Личното местоимение, при всички числителни, освен *jedan* (един), стои в генитив: *nas tri* (ние тримата), *njih deset* (те, десет души), *vas sto pet* (вие, сто и пет души); *Ima ih pedeset* (те са петдесет души); *Došlo nas je osamnaest* (дойдохме осемдесет души) и подобни.

Числително и глагол

Глаголът в сказуемото ще бъде в **множествено число**, ако в подлога има числителни *dva*, *tri*, *četiri* или сложни числителни с последна цифра 2, 3 или 4:

Dve (*tri*, *četiri*, 22, 53, 64 и т.н.) *knjige nedostaju* (Липсват 2, 3, 4, 22, 53, 64 книги).

При числителни *pet* и по-големи, респективно многоцифрени числителни с последна цифра 5-9 или 0, глаголът ще бъде в **единствено число**:

Pet (*šest*, 25, 37, 48, 50 и т.н.) *knjiga nedostaje* (Липсват 5, 6, 25, 37, 48, 50 книги).

Причастията след 2, 3, 4 ще бъдат във форма от двойствено число – на *-a* в мъжки и среден род, на *-e* в женски, напр:

Stigla su tri (22, 23, 24, 32, 33 и т.н.) *autobusa* (Пристигнаха 3, 22, 23, 24, 32, 33 автобуса).
Dve (22, 23, 24, 32 и т.н.) *radnice su otpuštene* (Уволнени са 2, 22, 23, 24, 32 работнички).

При *pet* и по-големи числителни (цифри) ще бъдат в единствено число среден род:

Stiglo je pet (*šest, sedam...*) *autobusa* (Пристигнаха 5, 6, 7 автобуса).
Dvadeset (25, 26...) *radnica je otpušteno* (Уволнени са 20, 25, 26 работнички).

Неизменяемост

8.1.6. По примера на неизменяемите числителни от *pet* нагоре, и числителните *dva, tri, četiri* днес все по-често губят склонението си, та вместо в съответния падеж се употребяват в т.нар. **вкамeнен акузатив** (който по форма е равен на номинатив). До това се стига предимно след предлози, напр. *ruda iz tri rudnika* (руда от три рудника) (по-често от *iz triju rudnika*), *u sve četiri sobe su gosti* (и в четирите стаи има гости) (по-скоро, отколкото *u svim četirima sobama*). В генитив без предлог предимство се дава на падежните форми, напр. *odnosi dveju zemalja* (отношенията между двете страни), *pisma triju čitalaca* (писма на трима читатели), въпреки че и тук се появява вкамeнен акузатив: *odnosi dve zemlje, pisma tri čitaoca*.

Stotinu и подобни

При числителните *stotina* (сто), *hiljada* (хиляда) и *milijarda* (милиард) употребяваме вкамeнен акузатив на *-u* и то не само в косвените падежи (напр. вместо локатив в: *Reč je o hiljadu dolara* (Става дума за хиляда долара)), а и вместо номинатив, напр.:

Postoji *stotinu* (= sto) razloga za to. (Има сто причини за това)

Milijardu (= Milijarda) ljudi gladauje. (Един милиард души гладуват)

Тези числителни се скланят, когато означават **неопределено множество**, напр. *hiljade dolara* (хиляди долари), *više hiljadâ dolara* (много хиляди долари), *reč je o hiljadama dolara* (става дума за хиляди долари), но: *reč je o tri hiljade dolara* (става дума за три хиляди долара).

8.2. ЧИСЛИТЕЛНИ РЕДНИ

От числата от 1-4 редни числителни се образуват от отделни основи: *prvi* (първи), *drugi* (втори), *treći* (трети), *četvrti* (четвърти). От всички останали числа се образуват чрез добавяне на прилагателни окончания *-i*, *-a*, *-o* (*peti* (пети), *peta* (пета), *peto* (пето) и т.н.) към бройното числително, като при *sedam* (седем) и *osam* (оседм) изчезва гласната *a*: *sedmi* (седми), *-a*, *-o*, *osmi* (осми), *-a*, *-o*. От *sto* (сто) числителното редно гласи *stoti* (стотния). От *hiljadu* (хиляда), *milion* (милион), *milijarda* (милиард) се образува с окончание *-iti*: *hiljaditi* (хилядния), *milioniti* (милионния), *milijarditi* (милиардния).

Склонение на числителните редни

Числителните редни се скланят като определени прилагателни (виж таблица 9) и се съгласуват по род, число и падеж със съществителното: *deseta strana* (десета страница); *u trećoj ligi* (в трета лига); *citat iz dvanaestog poglavlja* (цитат от дванайсета глава); *Petar Prvi* (Петър Първи), *vladavina Petra Prvog* (управлението на Петър Първи) и подобни.

При сложните числителни само последната дума

получава форма на числително редно, а те се пишат разделно, както и числителните бройни *pedeset deveti* (59), *sto sedamdeset prvi* (171), *dve hiljade trista dvadeseti* (2.320).

Писане с цифри

При писане с цифри се използват или римски числа (предимно за вековете: *u XVIII veku* (през 18-ти век) и подобни), или арабски с точка накрая: *na 86. strani* (на 86 страница). Така се пишат и годините, тъй като в сръбски те се изразяват с числително редно: *Godine 1972. došao je u Beograd* (През 1972 година дойде в Белград). Точка не се пише, ако следва някой друг препинателен знак, като напр. тире, скоба или запетая. Оттук, при изброяване, напр. *na 9, 17, 35, 41. i 58. strani* (на 9, 17, 35, 41 и 58 страница), само последните две числа имат точка.

8.3. ЧИСЛИТЕЛНИ СЪБИРАТЕЛНИ

В съвременния език числителни събирателни все по-рядко се употребяват, но все пак има случаи, в които не могат да се заместят с бройни числителни.

На 2 съответства числително събирателно *dvoje* (двама, две), на 3 *troje* (трима, три), на 4 *četvoro* (четирима, четири); за числата от 5 нагоре се образуват с окончанието *-oro* (*petoro* (петима, пет), *šestoro* (шестима, шест) и т.н.). При сложните числителни само последната дума получава събирателна форма, напр. *sto dvadeset sedmoro* (127). От числителните 21, 31, 41 и т.н. не съществува събирателна форма, понеже няма такъв и за числителното *jedan* (един).

Тези числителни се скланят и по падеж, но това склонение е предимно остаряло. В употреба донякъде все още са формите за датив-локатив *dvoma* (от *dvoje*) и *troma* (от *troje*). По същия начин се скланя и местоимението

oboje (и двамата, и двете) с датив-локатив *oboma*.

Употреба на числителните събирателни

8.3.1. Числителните събирателни се употребяват в три случая:

(а) със събирателни съществителни, които след тях стоят в генитив: *troje dece* (две деца), *sedmoro braće* (седем (седмина) братя), *desetoro gospode* (десет господа)³⁰;

(б) за изброяване на човешки същества от различен пол, пред съществително в генитив (*dvanaestoro ljudi* (дванайсет души) = общо 12 жени и мъже; *imao je šestoro djece* (имаше шест деца) = имал общо шест сина и дъщери), след местоимение в генитив (*nas dvoje* (ние двамата), казано за мъж и жена, *njih petoro* (те петимата) и т.н.) или без нищо (напр. *stan za četvoro* (апартамент за четирима));

(с) понякога в абстрактен смисъл, напр. *Treba znati dvoje* (= две неща, два факта) (Трябва да се знаят две неща);

Както по-горе беше казано за бройните, и числителните събирателни най-често се употребяват във вкаменен акузатив, напр. *Dobio sam pisma od troje ljudi* (Получих писма от трима души); *Živim u malom stanu sa četvoro dece* (Живея в малък апартамент с четири деца).

Прилагателни-числителни

8.3.2. От същата основа, от която се образуват

³⁰ За числата 2-4 може да се употребява и числително бройно, а съществителното тогава е с форма от двойствено число: *dva (tri, četiri) deteta, brata, gospodina* (две, три, четири деца; двама, трима, четирима братя, господи). За съществителни като *braća* и *gospoda*, тъй като означават мъже, може да се употреби и бройно съществително на *-ica*: *sedmorica braće, desetorica gospode* (седмина братя, десетима господи) (виж 8.4.3 по-долу).

числителните събирателни, се образуват и **прилагателните-числителни**, с окончания и за трите рода: *dvoji* (два чифта, броя), *dvoje, dvoja*; *troji* (три чифта, броя), *-e, -a, četvori* (четири чифта, броя), *-e, -a; petori* (пет чифта, броя), *-e, -a* и т.н. Скланят се като местоимението *toj* (виж таблица 13), но повечето падежни форми днес са остарели

Тези форми днес се употребяват само със съществителни, които нямат единствено число (*pluralia tantum*) и то на практика само в женски и среден род *dvoje makaze* (две ножици), *četvore naočari* (четири очила), *troja vrata* (три врати), *petora kola* (пет коли).

8.4. СЪЩЕСТВИТЕЛНИ-ЧИСЛИТЕЛНИ

Приблизителен брой

8.4.1. Чрез добавяне на наставка *-ak* към основата на числителните бройни, се получават съществителни, означаващи приблизителен брой: *desetak* (= около десет) (десетина), *dvanaestak* (дванайсетина), *petnaestak* (петнайсетина), *dvadesetak* (двайсетина), *tridesetak* (трийсетина) и т.н. до *devedesetak* (деветдесетина). За стотиците тези съществителни гласят: *stotinak* (стотина), *dvestotinak* (около двеста) и т.н. Всички се употребяват като неизменяеми.

Дроби

8.4.2. Наименованията на дробите се образуват с наставка *-ina* от числителното редно (освен думата *polovina* (половина) = $\frac{1}{2}$): *trećina* (третина), *četvrtina* (четвъртина), *petina* (петина) и тъй нататък. Скланят се като съществителни от II склонение, напр. *dve trećine* ($\frac{2}{3}$), *pet osmina* ($\frac{5}{8}$) и подобни. Не съществуват за числа с

последна цифра 1 или 2, както и за *hiljadu, milion, milijardu*, където трябва да се употреби числително редно със съществителното *deo: dvadeset prvi deo (1/21)* (една двайсет и първа част), *hiljaditi deo (1/1000)* (една хилядна част) и т.н.³¹ От *sto* се казва *stotinka* (стотна) (обикновено когато става дума за 1/100 от секундата) или по-често *stoti deo* (стотна част).

Съществителни на *-ica*

8.4.3. От числителните събирателни се образуват съществителни с наставка *-ica*: *dvojica* (двама), *trojica* (трима), *četvorica* (четирима), *petorica* (петима) и тъй нататък, а също и за сложните числителни, напр. *sto trideset sedmorica* (137) (сто тридесет и седем души (мъже)). Със същата наставка е и *obojica* (и двамата). Не съществува за числителни с последна цифра 1, както и за *sto* (сто), *hiljadu* (хиляда), *milion* (милион), *milijardu* (милиард).

Тези съществителни-числителни означават изключително само мъже; не могат да се отнасят за група от мъже и жени (където биха се употребявали числителни събирателни от типа на *dvoje*, виж 8.3.1 по-горе), за жени и за неодушевени понятия. Както и за числителните бройни, съществителното след тях е в генитив множествено число (напр. *desetorica dečaka* (десет момчета)), личното местоимение пред тях – в генитив (*vas dvojica* (вие двамата), *njih dvanaestorica* (те дванайсетимата) и подобни). Удобни са затова, че се скланят по второ склонение (само в единствено число, тъй като вече означават множествено) и могат да се появят във всички

31 В математиката и двете числа се четат като бройни числителни, напр. *jedan kroz dvadeset jedan (1/21)*, *tri kroz pedeset (3/50)* и т.н.

падежи, за разлика от неизменяемите или трудно
изменяемите числителни бройни, напр. *Došao je s
petoricom drugova* (Дойде с петима приятели); *Poziv je
poslat devetorici svedoka* (Призовка е изпратена на деветима
свидетели).